

تحلیل رویکرد زنان غربی به گفتمان اسلامی

با تأکید بر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

طاهره محقق^۱

چکیده

عصر فناوری و توسعه فضای مجازی موجب گسترش جهانی اسلام و رویکرد مهم بسیاری از زنان غربی به این گفتمان به‌ویژه تحت تأثیر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی شده است. «نظریه الگوی سوم زن مسلمان» و «عرضه فعالیت او» و «نقشه جامع هویت زن در اسلام» از مهمترین نظریات ایشان است که به‌صورت تهاجمی، به بیان وضعیت تأثیر برانگیز زن غربی از قرون وسطی تا عصر حاضر به‌جای شیوه‌های دفاعی رایج پرداخته و بر پذیرش اسلام از سوی جهان غرب، خصوصاً بانوان غربی تأثیر به‌سزایی داشته است.

هدف این پژوهش توصیفی و تحلیلی، انتخاب بهترین راه‌های تأثیرگذاری، جذب و رفع مشکلات، جهت چیرگی نظام دینی در تقابل ایدئولوژی اسلام و فرهنگ غرب، و نمایاندن اصالت و قدرت فرهنگ و تمدن دینی بوده و دستیابی به راه‌حل‌های جامع برای اغنای اذهان طالب حقیقت و تسریع ارسال محتوا و پیاده‌سازی الگوریتم دکترین اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از ضرورت بسیار بالایی برخوردار است. نهایتاً درمیابیم جهت ارائه مؤثر گفتمان پایدار اسلام ضمن فراگیری زبان‌های مختلف و استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، باید با راهکارهایی مانند شیوه‌ی چند بعدی و تهاجمی آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی، به آگاه‌سازی و روشن کردن اذهان و برطرف کردن شبهات پرداخت.

واژگان کلیدی: زن غربی، گفتمان اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، الگوی سوم زن، فمینیست.

۱- سطح چهارم فقه خانواده، حوزه علمیه رفیعه المصطفی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)، تهران، ایران، پژوهشگر مرکز پژوهشی مطالعات زن و

خانواده اسلام شناسی، حوزه علمیه خراسان، ایران / taherehmohagheghi@yahoo.com

طرح مسأله

در سال‌های پس از انقلاب اسلامی ایران، شاهد ظهور اسلام در غرب و استقبال بالای جوامع غربی به ویژه زنان غربی به گفتمان اسلامی هستیم. با وجودی که آمار دقیقی از وضعیت گرایش به اسلام به خصوص در غرب در دست نیست، اما طبق برآوردی که از آمار سایت‌های مختلف پژوهشی به دست می‌آید، آمار گرایش به اسلام در غرب رو به افزایش بوده و حدود ۷۰ درصد از تازه مسلمانان غربی را زنان تشکیل می‌دهند. طبق پژوهشی از بین ۱۰ منبع آماری، مسلمانان فرانسه حداکثر ۵۹۸۰۰۰۰ (حدود ۹/۸٪) و جمعیت شیعیان حداکثر ۳۵۸۸۰۰ (حدود ۰/۰۶٪) و حد اکثر جمعیت مسلمانان در ایالات متحده آمریکا از بین ده منبع، ۶۰۰۰۰۰۰ (حدود ۰/۲٪) نفر و حداکثر جمعیت شیعیان ۹۰۰۰۰۰ نفر (حدود ۰/۳٪) شمارش شده است (تقی‌زاده، محمود، ۱۳۹۸، ص ۹۲ و ص ۱۷۳).

در این میان جایگاه شناخته شده علمی و عملی آیت‌الله خامنه‌ای، در تبیین مبانی تمدن اسلامی و قوانین والای گفتمان اسلام پیرامون زنان، و دکتترین منظومه فکری ایشان که طرحی راهبردی برای مقاصد عملیاتی و جهادی می‌باشد بسیار برجسته، مهم، مؤثر، فرامرزی، فرادینی و نوپدید است که موجب گرایش بالای زنان غربی به اسلام خصوصاً در زمان ما و پاسخی عملی به شبهات ضد زن بودن اسلام می‌باشد. راهبرد عملی آیت‌الله خامنه‌ای، تهاجم به رفتار غرب در قبال زن و تعریف فرهنگ اسلام در خصوص زنان به عنوان انسان‌هایی با کرامت در جایگاه دختری، مادری، و همسری می‌باشد. مقایسه توجه بالای اسلام به جایگاه انسانی و حقوق زن با وضعیت بسیار اسف‌بار زنان غربی، قبل و بعد از رنسانس و حتی پس از انقلاب‌های رنگارنگ فمینیستی، گویای حقیقت این گرایش بالا در بین زنان غربی می‌باشد که با فرهنگ غرب زندگی کرده و آن را با تمام وجود تجربه کرده‌اند. اسلام احترام و کرامت واقعی را به زن هدیه کرده که تاریخ غرب همواره از آن همواره بی بهره بوده است. در تاریخ گذشته غرب با زن مانند موجودی پست‌تر از حیوان برخورد می‌شده و اکنون به بهانه آزادی و عدالت و تساوی، زن تبدیل به کالایی برای سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران و هوسبازان شده است.

زن غربی که نه در خانواده و نه در اجتماع هیچ حقی نداشت، با وجودی که پس از قرن ۱۹، و ایجاد جنبش‌های احقاق حقوق زنان (فمینیسم) پی به حقوق انسانی خود برده هنوز پس از گذشت سال‌ها تلاش و ایجاد تغییرات بسیار در این عرصه، هرگز به آرامشی ماندگار دست نیافته است.

«در قرن بیستم برای اولین بار مسأله «حقوق زن» در برابر حقوق مرد عنوان شد. انگلستان، قدیمترین کشور دموکراسی فقط در اوایل قرن بیستم برای زن و مرد حقوق مساوی قائل شد. دول
متحدۀ آمریکا، در سال ۱۹۲۰ میلادی قانون تساوی زن و مرد را در حقوق سیاسی تصویب
کردند... فرانسه در قرن بیستم تسلیم این امر شد» (مطهری، مرتضی، ۱۴۰۲، ص ۱۳۲).

اما این قوانین جعلی، زن غربی را از چاله تبعیض جنسیتی به چاه فروپاشی خانواده و بردگی
جنسی کشاند. مواجهه زنان غربی در عصر تکنولوژی و ارتباطات، با گفتمان دین اسلام در حوزه
زن و خانواده با بیانی جدید از سوی آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، موجب دست یافتن به
حقیقتی ملموس و تحولات فرهنگی بسیار و گرایش بسیاری به دین مبین و نجات بخش اسلام
شد.

هدف اصلی این پژوهش ارائه راهکارهایی جدید جهت تقویت جریان معنوی صدور الگوی
جهانی تمدن اسلامی و گسترش اندیشه‌های مؤثر اسلامی مانند نظریات خاص آیت الله خامنه‌ای
(مدظله العالی)، بین جوامع غیر مذهبی و احیاناً سکولار و گاهاً پیشرفته در علم و صنعت و
تکنولوژی می‌باشد. رکن اصلی تمدن اسلامی، ایمان توأم با مجاهدت خالصانه می‌باشد. بر
رای رسیدن به این هدف والا، وجود راهکاری ترکیبی با استفاده از شیوه‌های تبلیغ قدیم و جدید
رسانه‌ای و غیر رسانه‌ای و حتی استفاده از هوش مصنوعی بسیار مهم و ضروری باشد.

در طی قرون و اعصار متمادی، شاهد سکوت مجامع جهانی در برابر ظلم و تعدی آشکار
حکومت‌ها و قدرت‌های بزرگ هستیم که علاوه بر محیط استبدادی و خفقان حاکم، رواج
فرهنگ ابتذال، مانع رشد و بالندگی ملت‌ها شده است. تبلیغات سوء فرهنگی تحت تأثیر نفوذ
برخی علمای مسیحی و یهودی که با کتمان حقایق و جعل روایات منابع دینی، اذهان مردم
متدین مسیحی و یهودی را در جهت منافع سودجویانه خود به گمراهی کشانده‌اند. برای رسیدن
به مدینه فاضله جهانی و تمدن اسلامی، باید کلیشه‌های انحرافی ساخته و پرداخته‌ی اصحاب
کلیسا و کنیسه را با تبلیغات علمی متقن از بین برد و موجبات طلوع اسلام در غرب را فراهم
ساخت.

در پژوهش حاضر به دنبال پاسخی برای پرسش‌های زیر هستیم:

۱. پرسش اصلی این است که در نزاع تمدنی اسلام و غرب، مرکز ثقل گفتمان اسلامی، نهفته در
منظومه فکری و اندیشه‌های بزرگانی نظیر آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی) چیست؟

۲. اندیشه‌ها و نظریات خاص آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در باره زن چیست که موجب گرایش برخی از زنان غربی به گفتمان اسلام شده است؟
۳. عوامل مؤثر گریز برخی زنان غربی از زندگی زیبا و رفاه موجود در غرب چیست؟
۴. روش‌های تبلیغی جدید و نقاط قوت و ضعف در این مسیر چگونه ارزیابی می‌شود؟
۵. این پژوهش چه نتیجه و فوایدی دارد؟

روش پژوهش

این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و به شیوه کتابخانه‌ای با توصیف وضعیت موجود و گذشته زنان غربی ناشی از دیدگاه آنان و مقایسه آن با دیدگاه اسلام نسبت به زن و با توجه به نظریات و ادبیات نوگرایانه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و دیدگاه برخی دیگر از پژوهشگران اندیشمندان اسلامی مانند شهید مطهری و مقالات و کتب مختلف به تحلیل علل رویکرد برخی زنان غربی به گفتمان اسلامی با تأکید بر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی پرداختیم. به همین جهت چون مبنای تحلیل ما، تأکید بر منظومه فکری و اندیشه‌های راهبردی آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی بود، بیشتر مطالب از آثار، کتب و سخنرانی‌های ایشان و آثاری که پیرامون اندیشه‌های ایشان مکتوب شده انتخاب شد.

همچنین برای اثبات ادعای خود مبنی بر گرایش بالاتر زنان غربی به اسلام در مقایسه با مردان، نیاز به رجوع به جامعه آماری موثق نیاز داشتیم که به جهت عدم وجود آمار جدید و دقیق بین‌المللی و موثق، به آمار بیان شده در سال‌های اخیر اکتفا شد.

تحلیل مذکور شامل دو مورد زیر می‌باشد:

الف) تحلیل گفتمان اسلام و غرب در باره زن از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی و بیان ویژگی‌های خاص تأثیرگذار نظریات ایشان که به هنگام مواجهه افراد با آن که موجب بالا رفتن تأثیر می‌شود.

ب) بیان برخی از رویکردهای زنان غربی به همراه بیان نمونه‌هایی از زنان غربی تازه مسلمان که با گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی مواجهه داشته‌اند.

الف. مواجهه اسلام و غرب در زمان پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم): مواجهه‌ی دو تمدن اسلام و غرب دارای پیشینه‌ی بسیار طولانی و سبقه‌ی آن به زمان پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و ارسال نامه‌ها و سفیرانی به اقصاء نقاط عالم خصوصاً ایران و روم می‌رسد.

«او (حذیة بن خلیفه کلبی انصاری) کسی است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) او را به عنوان فرستاده‌های در مورد آتش بس به نزد قیصر فرستاد، و آن در سال ششم هجری بود» (قرطبی، ۱۹۹۵م، ج ۲، ص ۴۶۱).

ب. مواجهه اسلام و غرب پس از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم): پس از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)، رومیان کم و بیش در میان مسلمانان حضور داشتند. مهمترین این مواجهه بین غربیان و مسلمانان نهضت جنبش اقتباس است که موجب انتقال آثار علمی و فرهنگی تمدن‌های غیرعربی به عالم اسلام از میانه سده دوم تا اواخر سده چهارم شده است.

«در طول این نهضت شماری از آثار اصلی تمدن‌های یونان و ایران و مصر و هند به عربی ترجمه شد که بیشتر در زمینه‌های طب، ریاضیات، نجوم، فلسفه و آیین کشورداری بود» (د. اسلام، ۱۹۴۵، ج ۱۰، ص ۲۲۹-۲۳۱).

مواجهه دو تمدن اسلامی و غربی، که عامل اساسی نفوذ فرهنگ غرب به درون جوامع اسلامی و تأثیر گفتمان اسلامی بر جوامع غربی و ظهور اسلام در غرب شده است سه نقطه عطف دارد.

«مواجهه دو تمدن اسلامی و غربی دارای سه نقطه عطف است: ۱. در قرن هفتم میلادی در چارچوب نهضت ترجمه، ۲. وقوع جنگ‌های صلیبی از اواخر قرن یازدهم تا اواخر قرن سیزدهم و ۳. عصر استعمارگری از سده‌های هجدهم به بعد... رویارویی دو تمدن اسلام و غرب سابقه‌ای طولانی دارد که به طور ویژه آغاز این مواجهه در نهضت ترجمه خودنمایی می‌کند. به نظر می‌رسد تحولات قرن هجدهم به بعد، ابعاد هویتی جدیدی برای تمدن مسلمانان در پی داشته است» (هاشمی اصل و توانا، ۱۴۰۲، ص ۷۶-۷۷).

ج. مواجهه اسلام و غرب پس از انقلاب اسلامی ایران: مهمترین این مواجهه‌ها بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و عصر تکنولوژی و پیشرفت علوم، خصوصاً پیشرفت علوم رسانه‌ای و حذف مرزها توسط فضای مجازی می‌باشد. در این فضا گرایش غربیان به گفتمان اسلامی کاملاً مشهود و ظهور تمدن واحد توحیدی کاملاً ملموس است.

پیشینه شناسی

مقالات و آثار متعددی پیرامون موضوع هم بررسی شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود. محمد رحیمیان، عباس کشاورزی شکری و یوسف ترابی (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و نقش آن در تمدن سازی

نویسن اسلامى»، مى‌نويسد: آيت‌الله خامنه‌اى (مدظله‌العالى) به سرمايه‌هاى اجتماعى توجه خاصى داشته و در بيانات خود يکى از خلاهاى موجود در جامعه را نبود مؤلفه‌هاى سرمايه اجتماعى شامل: اعتماد، همبستگى و مشارکت اجتماعى مى‌داند. بنا بر اين توجه به مشروعيت مردمى نظام به خوبى مى‌تواند تحقق بخش تمدن نوين اسلامى باشد. نويسنده در پايان مدلى مفهومى از گفتمان ايشان استخراج نموده و تأثير آن بر تمدن سازى نوين اسلامى را توضيح مى‌دهد.

مرتضى اکبرى و فريدون رضايى (۱۳۹۴)، در مقاله‌اى با عنوان «واکاوى شاخصه‌هاى تمدن نوين اسلامى در اندیشه مقام معظم رهبرى». به عقیده نويسنده؛ از منظر مقام معظم رهبرى (مدظله‌العالى) منشأ ظهور بيدارى اسلامى و حرکت نوين اسلامى برگرفته از آرمان‌هاى انقلاب اسلامى در منطقه و جهان مى‌باشد، و چنين تمدنى مى‌تواند با محوريت معنويت، قرآن، ايمان، علم، مجاهدت و حکومت مردم به عنوان يک الگو معرفى شود.

محمدرضا بهمنى (۱۳۹۳)، در مقاله‌اى با عنوان «تمدن نوين اسلامى در اندیشه آيت‌الله خامنه‌اى (مدظله‌العالى) (چيستى و چرايى تکامل تمدنى جمهورى اسالمى ايران)» تمدن نوين اسلامى را نظريه خاصى مى‌داند که به طور مشخص توسط حضرت آيت‌الله خامنه‌اى (مدظله‌العالى) تشریح شده و مى‌تواند نقطه اوج شکوفايى تمدن اسلامى در دوره جديد باشد.

نويسنده با بررسى امکان يا امتناع تمدن نوين اسلامى؛ چيستى تمدن نوين اسلامى، نحوه ايجاد و تکوين تمدن نوين اسلامى، پيشنيازهاى شکل‌گيرى تمدن اسلامى، مراحل تکوين تمدن اسلامى و الزامات رسيدن به تمدن اسلامى را بيان مى‌نمايد.

حسن نورمانى و غفار زارعى و امين روان بند، در مقاله «نقد تمدن نوين غرب از منظر گفتمان انقلاب اسلامى با تاکيد بر آراء آيت‌الله خامنه‌اى (مدظله‌العالى)» با طرح اشکالات تمدن غربى به بيان رويکردهاى تمدن اسلامى پرداخته است.

پژوهش‌هاى مذکور در بررسى موضوع گفتمان غرب و تمدن اسلامى و دکترين اندیشه‌هاى آيت‌الله خامنه‌اى (مدظله‌العالى) به عنوان نظريه پرداز اصلى تمدن نوين اسلامى، با پژوهش حاضر همسو هستند.

اما، بيان رويکرد «زنان غربى» در مواجهه با دکترين اسلامى اندیشه‌هاى آيت‌الله خامنه‌اى (مدظله‌العالى) رويکردى نو مى‌باشد. دکترين اعم از منظومه فکرى راهبردى است چرا که به اندیشه اکتفا نکرده و به منظور رسيدن به مقاصد عملياتى مطرح مى‌شود، و همين نقطه مرکزى نوآورى در اندیشه ايشان مى‌باشد.

۱. چارچوب نظری گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)

آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) از تأثیر گذارترین رهبران دینی و سیاسی معاصر، جامعه‌شناس بزرگ و نظریه‌پرداز دانشمند، صاحب نظریات دقیق و علمی منطبق بر مبانی و حیانی اسلام در چارچوبی منسجم و منطقی می‌باشند. ایشان با بیان گفتمان دین اسلام در حوزه زن و خانواده و نظریاتی همسو با فطرت پاک الهی، مانند نظریه «الگوی سوم زن» و تشریح نقش زن در خانواده و جامعه اسلامی و نقد الگوی غربی زن و عواقب و عوارض آن که برای زنان غربی کاملاً ملموس می‌باشد، موجب گرایش بسیاری به سوی دین مبین اسلام، در مواجهه با این رویکرد و گفتمان شدند.

در چارچوب منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، تسلیم محض و پذیرش کامل تمدن غرب خطرناک بوده و اجرای نظمی که آنها ابراز می‌کنند و توقعاتی که برای اداره جهان دارند، تحت عنوان نظم نوین جهانی که فرهنگ غربی بر آن مستولی می‌باشد، را موجب وابستگی اقتصادی و نظامی و عقب ماندگی از طرفی و بی‌اعتقادی به مبانی الهی و اسلامی و ارزش‌های دینی و انتقال شکاکیت و تردید در میان نسل جوان از طرف دیگر می‌دانند. ایشان نفی غرب را به معنای نفی سلطه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی غرب می‌دانند، نه نفی کامل فن آوری و علم و پیشرفت و تجربه‌های غرب.

به نظر ایشان تمدن غربی مجموعه‌ای از دستاوردهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مبتنی بر معرفت‌شناسی مادی و غیرالهی است که بر مبنای گفتمان اسلامی، انتقادات مهمی بر آن وارد است مانند: سیطره علوم تجربی و اثباتی، جدایی ارزش‌ها از علوم، سکولاریسم سیاسی اقتصادی و سرمایه‌محور و حقوق بشر سکولار، در حالی که گفتمان اسلامی ایده‌ای متقن برای تمدن نوین اسلامی در کل جهان می‌باشد.

در اندیشه نظری آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، گفتمان اسلامی در قبال گفتمان غربی حالت تهاجمی دارد نه حالت تدافعی، چرا که سابقه تعامل این فرهنگ در قبال زنان، سابقه‌ای پر از خشونت و به دور از حقوق انسانی بوده و اکنون هم که داعیه‌دار حقوق بشر هستند، جز تباهی برای زنان و دستاوردی به ارمغان نیاورده‌اند.

۲. ویژگی‌های خاص گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)

آشنایی با شهید نواب صفوی موجب جذب افکار نو اندیش آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) بوده است. ایشان از سال ۱۳۳۷ در قم، با بصیرت دینی توأم با فکر باز و روشن، اندیشه‌ی ایجاد

دگرگونی اجتماعی و توجه بالا به نوسازی حوزه را در ذهن می‌پروراند. ایشان در خاطرات خود در کتاب «خون دلی که لعل شد» به دو خط فکری حاکم بر نهضت اسلامی یعنی خط مقابله دینی با دستگاه حاکم که دچار تحجر و جمود فکری بودند، و خط آگاهی بخشی و بیدارگری اشاره می‌کنند که افرادی با افکار روشن در زمینه اسلام و در نهضت اسلامی ایران، دین را با زبان روز به جامعه عرضه و با کج‌روی‌های فکری مبارزه می‌کردند و تعامل این دو خط را تشکیل دهنده روند تکاملی حرکت به سمت اسلام در ایران می‌دانند.

«در آغاز نهضت امام خمینی (رضوان‌الله‌علیه) در سال ۱۳۴۲ با آنکه ایشان خود پیشگام عرصه‌ی بیدارگری فکری بودند، اما عامل «مقابله» در نهضت برجستگی داشت.... پس از آنکه روحیه‌ی مقاومت دینی در جامعه محکم و استوار شد و نهضت توانست به سمت ارائه‌ی نظریه‌ی اندیشه‌ی اسلامی به نحو مطلوب پیش برود، متحجران عقب ماندند؛ اما کسانی که بصیرت دینی داشتند و از فکر باز و روشن بهره‌های داشتند، در مسیر نهضت ماندند.... من از اندک افراد معدودی بودم که در همه‌ی لحظات نهضت، هر دو خط را باهم آمیختم و به این ویژگی معروف بودم. در تمام زندگی مبارزاتی خود، همواره هر دو خط «مقاومت» و «روشنگری» را باهم ادامه دادم و... نهایت سعی من این بود که دین را چنان که خدای متعال خواسته، به‌عنوان روشی برای رفتار عملی، و برنامه‌های برای زندگی، و تغییری مستمر به‌سوی کمال مطلوب بفهمم و ارائه کنم» (خامنه‌ای، ۱۳۹۹، ج ۱، ص ۵۶).

از دیگر ویژگی‌های ممتاز آقا سیدعلی، علاوه بر امامت مسجد، تدریس و سخنرانی و تجربه زندان سیاسی و تبعید و سفرهای متعدد، پابندی به کار تشکیلاتی بوده که یکی از ارکان تأثیرگذاری روی مخاطبان می‌باشد. از جمله فعالیت‌های تشکیلاتی ایشان، در سفر تبعید به ایرانشهر، ارتباط با اهالی و اطراف شهر و حتی ایجاد روابط صمیمی با علمای اهل سنت، و تلاش جهت یافتن نقشه‌ای عملی برای رفع موانع ذهنی میان شیعیان و اهل تسنن می‌باشد. که این تجربه‌ی بسیارعالی جهت جذب افراد و شعب مختلف به سمت اندیشه‌ها و گفتمان خاص معظم‌له بوده است. پس از انقلاب به عرصه‌ی کارهای اجرایی وارد شده و با دغدغه‌مندی فراوان به فعالیت مشغول شدند. ورود نظریه‌پردازی بزرگ و انقلابی، با ویژگی‌های ممتاز نه تنها در داخل ایران بلکه در خارج از کشور خصوصاً در میان کشورهای اروپایی موجب جذب و رویکرد بسیاری به انقلاب و حتی گفتمان اسلامی شد.

دشمن‌شناسی این فقیه سیاستمدار فعال و روشنفکر شجاع و کار آزموده در دو جبهه‌ی فرهنگی و اجتماعی و تاریخ‌شناس مسلط و جامعه‌شناس متبحر اصحاب فکر و علم عالم را حیران خود کرده است. جذب انسان‌های عامی و معمولی بارقه‌ای کوچک از جاذبه‌ی الهی ایشان می‌باشد.

۲. **گفتمان اسلام در باره زن در اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)**

با ظهور اسلام، تحول شگرفی در همه جوانب زندگی بشر اعمال شد. از جمله بیان قوانین متعالی اسلام توسط وحی بر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)، با ایجاد تحولی عظیم در زندگی زنان، بیانگر دیدگاهی بسیار مترقی بود که می‌توان ادعا کرد با وجودی که این تغییرات در زندگی اعراب جاهلی بسیار محسوس و ملموس بوده، اما اصل اعجاز قوانین متعالی اسلام در عصر حاضر که عصر حقوق بشر نامیده شده است، آشکار شده است. حقوق بشر امروزی پرچمی رنگارنگ و پر ادعا، اما پر آسیب می‌باشد. البته همانطور که بیان شد، آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) یک جانبه قضاوت نکرده و مزایا و محاسن فرهنگ و قوانین امروزی را هم بیان می‌کند. اما حقیقت تلخ این است که شعار تساوی حقوق زن و مرد در عمل تباهی بسیاری برای خانواده و جامعه به دنبال دارد. مسیر جوامع لیبرالیسم و اومانیسم و... و هر جا که از فرهنگ دین اسلام به دور است، به سوی تبدیل انسان‌ها به موجوداتی بی اراده و مصرف‌گرا و سوق دادن آنها از گرایش‌های عاقلانه و خداپسندانه به سوی گرایش‌های هوسبازانه و به دور از عقل انسانی می‌باشد. آرزوی تغییر جنسیت، تغییر جایگاه مادری و باروری و بذل عواطف از زنان به مردان و مردان را از جایگاه قدرت که لازمه خلقت آنها هست و فتوت خدادادی که در سرشت آنها نهفته، سقوط دادن به جایگاهی سست و پست و در وادی اوها م عشق‌های مجازی سرگرم کردن و تغییر مشاغل لطیف زنانه به مشاغل سخت و به دور از روح و جسم زنان در برخی و رواج بی بند و باری و سرگرم کردن تعدادی به عشق‌بازی‌های کاذب جهت رواج زندگی مصرف‌گرایانه و سرگرم کردن انسان- اشرف مخلوقات- در تمام عمر به دنبال زر اندوزی و اشرافی‌گری و لهو و لعب و... از عوارض وخیم زندگی انسان عصر حاضر در پرتو حقوق بشر امروزی می‌باشد. اما آنچه اسلام برای انسان تا آخر دنیا برنامه ریزی کرده، قوانین متعالی است که در پرتو آن انسان زندگی سالم و به دور از هرگونه دغدغه را تجربه کرده و در نهایت در قبال وفای به عهد الهی به فوز عظیم لقاء الله و زندگی ابدی در بهشت می‌رسد که انتهای زندگی دنیایی انسان را بی‌انتهایی جاودان و متنعم متصل می‌کند. در اسلام هر موجودی حق و حقوق دارد و بر دیگران حفظ آن حقوق واجب می‌باشد. انسان از زمانی که به سن قانونی می‌رسد، خود را در مقابل خدای متعال موظف به رعایت همه

تکالیف واجب و مستحب و پرهیز از اعمال حرام و مکروه می‌داند. ادیان الهی همگی، در کنار اعمال قوانین ضروری و کیفری، با فعال کردن محافظ درونی ایمان و اخلاق، در ضمیر ناخودآگاه انسان‌ها، گامی بسیار مؤثر در حفظ حقوق بشر و ساختن مدینه فاضله دینی برداشته‌اند. توجه به زن و حقوق او در همه ادیان، مطرح بوده و اهمیت داشته است. البته پیش از اسلام این موضوع مانند بسیاری از مطالب دینی تحریف و کتمان شده است. قرآن کریم با ذکر قصصی از دختران شعیب نبی و جریان حضرت زکریا و حضرت مریم و.. اشاراتی به این مطلب مهم دارد.

خداوند متعال در قرآن کریم همسر فرعون را الگویی برای همه مردان و زنان مؤمن معرفی می‌کند و در عین حال مرتب انحرافات را که در اثر عدم توجه جوامع به قوانین دینی در باره زن و مسائل مختلف مربوط به او مثل بی‌عفتی و عواقب سخت ناشی از آن بیان کرده و هشدار می‌دهد.

آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) در بیانات متعدد با ذکر و تشریح گفتمان مرفقی اسلام و تطبیق آن با گفتمان غرب، توجه همه انسان‌های آزاده و صاحب خرد سالم انسانی را به میدانی پرچالش دعوت کرده است. بیانات ایشان در دیدار جمعی از بانوان فرهیخته حوزوی و دانشگاهی، گفتمان اسلام در باره زن را حقیقی نامیده و می‌فرمایند:

«گفتمان اسلام «زن حقیقی» است؛ این گفتمان را بایستی ما به صورت تهاجمی مطرح کنیم. مطلقاً در موضع دفاعی قرار نگیرید. اگر غربی‌ها گفتند که شما چرا به زن برای این که بتواند بی‌حجاب بگردد آزادی نمی‌دهید، باید گفت شما چرا این آزادی مضر و دهشتناک را می‌دهید، به آن شکلی که امروز در غرب وجود دارد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۲/۲۱، الف، ص ۱۷۹).

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) گفتمان اسلام در مورد زن، بیان نیازها و خصوصیات انسانی است که به دلیل ویژگی‌های خاص خود قوانینی متفاوت از مردان را می‌طلبد که از نظر تکوینی و تشریحی همه به نفع او می‌باشد.

همه شبهات پیرامون قوانین اسلام در مورد زنان با عقل سلیم قابل پاسخگویی می‌باشد. اسلام زن را ریحانه و پاک و لطیف می‌داند که در برابر ناملازمات صدمه پذیراست و باید از ابتدای خلقت با توجه خاص مراقبت شود، نه قهرمانه و موجودی خشن که دیگران به خود اجازه هر گونه تعرضی به او بدهند. در دین اسلام پدر به هنگام تولد دختر مراقبی دلسوز و موظف در نگهداری دختر می‌باشد. پس از ازدواج، همسر علاوه بر مهر ورزی و ابراز محبت، موظف به تأمین نفقه زوجه می‌باشد. از منظر اسلام بهشت زیر پای زنی است که مادر شده است. آیت‌الله

خامنه‌ای (مدظله العالی) در دیدار اقشار مختلف بانوان در مورد تساوی بین زنان و مردان در اسلام چنین می‌فرماید:

«... اسلام در ارزش‌گذاری انسانی و اسلامی، «انسان» را مورد نظر دارد؛ زن و مرد هیچ خصوصیتی ندارند، هیچ تفاوتی ندارند؛ تساوی زن و مرد در زمینه‌ی ارزش‌های انسانی و اسلامی جزو مسلمّات اسلام است؛ در این هیچ تردیدی نیست. در آیه‌ی قرآن این‌جوری می‌فرماید: «إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَائِتِينَ وَالْقَائِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ؛ ده خصوصیت عمده را ذکر می‌کند برای مرد و زن، که همه [در اجر] یکسانند؛ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (احزاب، ۳۵). نگاه اسلام این است. یا در یک آیه‌ی دیگر [می‌فرماید]: أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى» (آل عمران، ۱۹۵) تفاوتی ندارند. یعنی از لحاظ ارزش‌گذاری انسانی و اسلامی، هیچ تفاوتی بین زن و مرد نیست» (خامنه‌ای، ۱۴/۱۰/۱۴۰۱، ص ۴۱).

۱-۲. نظریه الگوی سوم زن

آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) چونان جامعه‌شناسی بین‌المللی، با تعبیری بسیار دقیق زن مسلمان را صاحب الگویی مجزا از زن غربی و شرقی می‌دانند. عنصری بسیار فعال و هوشمند و دارای نقشی بسیار حساس و دقیق، که دین مبین اسلام، از ابتدای خلقت تا آخر عمر، به او نگاه ویژه‌ای داشته است چه در جایگاه مادری، و چه زمانی که دختر یا خواهر است. ایشان در پیام به کنگره «هفت هزار زن شهید کشور»، زن مسلمان را الگوی سومی برای همه بانوان عالم معرفی می‌کنند. «زن، در تعریف غالباً شرقی، همچون عنصری در حاشیه و بی‌نقش در تاریخ‌سازی؛ و در تعریف غالباً غربی، بمثابه‌ی موجودی که جنسیت او بر انسانیتش می‌چربد و ابزاری جنسی برای مردان و در خدمت سرمایه‌داری جدید است، معرفی می‌شد. شیرزنان انقلاب و دفاع مقدس نشان دادند که الگوی سوم، «زن نه شرقی، نه غربی» است. زن مسلمان ایرانی، تاریخ جدیدی را پیش چشم زنان جهان، گشود و ثابت کرد که می‌توان زن بود، عفیف بود، محجبه و شریف بود، و در عین حال، در متن و مرکز بود. می‌توان سنگر خانواده را پاکیزه نگاه داشت و در عرصه‌ی سیاسی و اجتماعی نیز، سنگرسازی‌های جدید کرد و فتوحات بزرگ به ارمغان آورد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۱۲/۱۵، ص ۵۳). به نظر ایشان؛ زن مسلمان دارای حقوق متنوعی هست که بالاترین آن حق

کرامت الهی است، که نه در شرق و نه در غرب هرگز رعایت نمی‌شود. به برکت حکومت اسلامی زن مسلمان ایرانی بعد از زنان مجاهد صدر اسلام، معلم ثانی برای زنان جهان می‌باشد. مواجهه زنان غربی با افکار و ایده‌های آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) و تشریح گفتمان اسلام و تطبیق آن با گفتمان غرب، و بیان مقوله‌ی تاریخی و چالش برانگیز زن غربی، و وضعیت اسف بار کنونی زن در غرب از عوامل بسیار مهم در رویکرد بسیاری از زنان غربی به اسلام بوده‌است. زن غربی تازه فهمیده تحت عنوان آزادی چه ظلمی در حق او شده‌است و حقوقی که اکنون زنان غربی پس از تلاش‌های بسیار به دست آورده‌اند بسیار کمتر و ناقص‌تر از حقوقی است که اسلام ۱۴۰۰ سال قبل به زن داده‌است. این رویکرد به وسیله آشنایی با کتب و آثار و سخنرانی‌ها و نظریات خاص و ناب ایشان توسط تبلیغ مبلغان دینی و فضای مجازی و راه‌های دیگر صورت پذیرفته است. از آنجایی که یکی از مهمترین علل رویکرد زن غربی به گفتمان اسلامی متأثر از نظریات آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، نفس گفتمان غرب درباره زن و تجربه تلخ تاریخی زن غربی در غرب باستان و غرب متجدد در باره زن است، ابتدا گفتمان غرب در مورد زن بررسی می‌شود.

۳. گفتمان غرب در مورد زن

برای پی‌بردن به گفتمان غرب در مورد زن، ضرورت دارد گفتمان قدیم و جدید غرب درباره زن را بررسی کرده و با گفتمان اسلام درباره زن از ابتدای ظهور اسلام تاکنون مقایسه کنیم. تمدن یونان باستان (مهد دمکراسی و هنر)، امپراتوری روم باستان، زن از دیدگاه مسیحیان و یهودیان، انقلاب رنسانس و جریان فمینیسم یعنی برجسته‌ترین نمادهای گفتمان تمدن غرب را بررسی کنیم.

۱-۳- یونان باستان

زن در یونان باستان عنصری طفیلی و فاقد قوای کامل بشری و روح جاوید انسانی که برای تولید مثل و ارضای شهوت مردان ساخته شده، بود.

به عقیده آن‌ها زن سرچشمه‌ی بدبختی‌ها و مشکلات، ذلیل و پست و پاک نشدنی و زاده‌ی شیطان است و حق ندارد پس از مرگ همسرش زندگی کند.

ارسطو یکی از مهمترین فیلسوفان یونان باستان و اولین زیست‌شناس بزرگ اروپایی، با وجودی که قائل به رابطه جدانشدنی و اشتراک مساعی بین زن و شوهر هست، زن را بهره‌مند و ابزار تولید مثل و دارای جنس پست و درجه دوم و ناقص و تحت تسلط مرد و شوهر را بهره‌ساز

و جنس اول و برتر و مؤثر می‌داند. او عقیده دارد نطفه مرد منشأ روح و نطفه زن منشأ جسم است. او زن را با یک مرد عقیم برابر و او را ناقص الخلقه و وجودش را فقط برای تولید مثل و خانه داری ضروری می‌داند که اگر این وظیفه طبیعی را نداشت هرگز وجودش احتیاج نبود.

«بنابر باور ارسطو، عده بسیاری موظف هستند که لوازم زندگی و اسباب راحتی را برای عده کمی که به «کارهای واقعی انسان» می‌پردازند، مهیا کنند.... طبقات مختلف مردم به طور اعم و زنان به طور اخص، وظیفه دارند که با کارهای جسمانی خود، لوازم مناسب زندگی را برای علما و نخبگان که سکان هدایت و رهبری جامعه را در دست دارند، فراهم نمایند» (هاشملو، ۱۴۰۰، پاراگراف ۲).

۲-۳- روم باستان

زنان در روم وضعیتی بسیار اسف بار داشته و هیچ جایگاه خانوادگی و اجتماعی نداشتند. آنان هم زن را سمبل و مظهر تام شیطان و از ارواح موزیه می‌دانستند. و عقیده داشتند: «زن مظهر انحراف عقل‌ها و مغزهاست و به همین خاطر از آزار دادن زن خودداری نمی‌کردند و او را از خندیدن و سخن گفتن منع می‌کردند. زنان رومی در حقیقت اشخاص به شمار نمی‌رفتند. بلکه جزو اشیاء بودند و پس از مرگ مانند اشیاء به ارث برده می‌شدند» (هاشملو، ۱۴۰۰، پاراگراف ۱۴).

۳-۳- زن در آیین مسیحیت و یهودیت

در جوامع کلیسایی قرون وسطی زن را مظهر شیطان، عامل وسوسه‌ها، همه‌ی پلیدی‌ها، نیرنگ‌ها و حيله‌گری‌ها و دامی در راه صید دل‌ها و عقل‌ها و عامل فقرها و انحراف‌ها و مایه‌ی اصلی هبوط آدم و گرفتاری او می‌دانستند.

«زنان در کلیسای قرون وسطا اجازه‌ی این‌که به مردان چیزی بیاموزند یا بر آنان مسلط شوند را نداشتند. این نگاه حتی کمتر از یک قرن پیش اثر ویرانگری خود را داشت... تا سال ۱۹۴۷ در انگلستان به زنانی که تحصیل می‌کردند، مدرک تحصیلی نمی‌دادند» (هاشملو، ۱۴۰۰، پاراگراف ۲۱)!

بدبینی نسبت به زنان به حد و میزانی بود که دستگاه روحانیت مسیحی برای به دور ماندن از آلودگی‌ها و انحرافات، و نیز پاک و مقدس بودن ازدواج نمی‌کردند و این اندیشه تا به امروز هم در بین آنان رایج و معمول است. در آیین مسیحیت با وجود ادعای قداست برای زن و آزادی

انتخاب همسر، شاهد همان جو حاکم غیر انسانی و اندیشه‌هایی هستیم که زن را موجودی ناقص و برده و کنیز مرد می‌داند که وسوسه گر و همکار شیطان عامل فریب آدم می‌باشد.

«درمهم‌ترین بخش از عقاید کلامی مسیحیت (عقیده تثلیث) این باور وجود دارد که: خداوند از روح خود در مریم عذرا دمید و جنین عیسی (علیه السلام) در رحم مادرش جان گرفت؛ به عبارت دیگر، روح عیسی از خدا و جسم او از مادرش بوده است. بدین صورت خداوند مرد را از جنس خود که روح بوده، آفرید؛ اما آفرینش زن، تن‌ها از جسم مایه گرفته شده است» (هاشمی، ۱۴۰۰، پاراگراف ۱۵).

شخصیت‌های بزرگ مسیحی هم دیدگاهی بسیار نازل نسبت به زنان داشتند. «پولس» پیام رسان مسیح و بنیان‌گذار الهیات مسیحی که مسیحیت را به عنوان یک دین مستقل از یهودیت مطرح کرد، زن را از مرد می‌داند. «هانری هشتم» پادشاه انگلستان حکمی صادر کرد که بر طبق آن زنان، دزدان و ارواح خبیثه حق نداشتند کتاب مقدس را لمس کنند. «رابرت فیلمر»، نظریه پرداز سیاسی انگلیسی، پدرسالاری را تنها رابطه قدرت مشروع در جهان، هم در سطح خانواده و هم در سطح حکومت می‌دانست.

«ژان ژاک روسو» در دو کتاب «امیل» و «قرارداد اجتماعی»، زن را موجودی فاقد درک و عقل و نالایق برای تربیت کودک و تنها وسیله‌ای برای کسب التذاذ در مرد معرفی می‌کند. «کانت» فیلسوف آلمانی که خود هرگز همسری برنگزید، در کتاب «انسان‌شناسی از دیدگاه عملی» علیرغم اذعان به تساوی زن و مرد، عقیده دارد؛ زن و مرد به طور طبیعی یکسان نیستند و ترسیم ذهنی بسیار منفی نسبت به افکار زنان متشخص و متبرج بیان می‌کند:

«... زنان را می‌توان تنها به عنوان «شهروندان منفعل» به حساب آورد... در ازدواج، شوهر تنها به همسر خویش اظهار عشق می‌کند، در حالی که همسر وی به تمام مردان تمایل دارد. تنها از روی حسودی و خیره ساختن چشم هم جنسان خود، لباس می‌پوشد تا به لحاظ دلربایی و فریبندگی، بر سایر زنان پیشی بجوید... او شناخت زنان را بر اساس هوا و هوس و شناخت مردان را بر پایه خرد می‌داند: «زنان باید سلطنت کنند، ولی مردان باید حکومت کنند؛ چرا که این هوا و هوس است که سلطنت می‌کند و این خرد است که حکومت می‌کند...» (او) وجود زنان دانشمند را منکر می‌شود: «زیرا زن دانشمند از کتاب‌های خود به همان شکل استفاده می‌کند که از ساعت خویش. به عنوان مثال، ساعت خود را صرفاً به این دلیل حمل می‌کند که مردم

بینند که او ساعت دارد، گرچه این ساعت غالباً یا کار نمی‌کند و یا با خورشید تنظیم نشده است» (هاشمی، ۱۴۰۰، پاراگراف ۴۹، ۴۶، ۴۳).

یهودیان هم مانند مسیحیان جایگاه دست چنم و پایین تر از مرد برای زن قائل بودند که مرد حق حکمرانی بر آن‌ها را دارد.

«مرد یهودی هر روز در دعای خود اینگونه نجوا می‌کند: «خدا را شکر که زن آفریده نشده‌ام»، ... مرد می‌تواند دخترش را در ازای قرضی که گرفته است بفروشد اما نباید او را وادار به فحشا کند» (هاشمی، ۱۴۰۰، پاراگراف ۱۶).

شهید مطهری به نقل از ویل دورانت (ترجمه فارسی تاریخ تمدن، ج ۱۲، ص ۳۰) در باره قوم یهود و قانون تلمود چنین می‌فرماید:

«اگر زنی به نقض قانون یهود می‌پرداخت، چنانکه مثلاً بی آنکه چیزی بر سر داشت به میان مردم می‌رفت و یا در شارع عام نخ میرشت یا با هر سنخی از مردان درد دل می‌کرد یا صدایش آنقدر بلند بود که چون در خانه اش تکلم می‌نمود همسایگانش می‌توانستند سخنان او را بشنوند در آن صورت مرد حق داشت بدون پرداخت مهریه او را طلاق دهد» (مطهری، ۱۳۷۹، ص ۱۹ و ۲۰). شوپن‌هاور می‌نویسد:

«همانطور که برخی حیوانات به یک سری قابلیت‌ها برای دفاع از خود مجهز شده‌اند، زن نیز به فن دروغ‌گویی مجهز است. خلاصه «فریب ذاتی زن است».... زنان نه اصلاً ذوق تئاتر دارند و نه توانایی نقاشی کشیدن.... این قاعده‌ی تک‌همسری قاعده‌ی اشتباه است که در اروپای آن زمان - و البته زمان حاضر - جا افتاده. مرد به چند زن احتیاج دارد و باید چند زن داشته باشد. اصلاً مرد حق دارد که چند زن داشته باشد و این تک‌همسری به ضرر خود زنان هم تمام شده؛ چراکه موجب شده بسیاری از زنان ازدواج نکنند و موهبت داشتن همسر به مثابه‌ی یک محافظ را از دست بدهند. او حتی وجود تعداد زیادی روسپی در سرتاسر اروپا را به همین تک‌همسری نسبت می‌دهد» (هاشمی، ۱۴۰۰، پاراگراف ۱۰۷ بعد).

تا اواسط قرن ۱۹ میلادی یعنی حدود یک قرن پیش، همه دارایی‌های زن، قانوناً ملک مرد بود و چون زن را محجور می‌دانستند نمی‌توانست با کسی قرارداد مالی منعقد کند.

«این حق در سال ۱۸۸۱ میلادی به زنان اعطا شد، و پنج سال بعد به زنان متأهل هم اجازه داده شد تا بدون اجازه شوهر حساب بانکی باز کنند. انگلیس تا سال ۱۹۷۵ چنین اجازه‌ای به

زنان نداد و ایالات متحده تا دهه ۱۹۶۰ زنان را از داشتن حساب بانکی محروم می‌ساخت» (هاشمی، ۱۴۰۰، پاراگراف ۱۴۴).

با انقلاب صنعتی و به دنبال آن انقلاب فمینیستی (جنبش زنان) در غرب، به ظاهر تحولی در وضعیت تأسف بار زن غربی ایجاد شد. ابتدا به زنان حق رأی (برابری حقوقی) داده شد، و سپس موج دوم جریان‌های رادیکال و تند فمینیستی از دهه‌ی ۶۰ به رهبری «سیمون دوپوار» با انتشار کتاب جنس دوم آغاز شد.

این‌ها خواهان آزادی و برابری مطلق و کامل زن و مرد در تمامی حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و روانی بودند. عواقب ناگوار این موج به حدی زیاد بود که موجب فروپاشی نهاد خانواده و ترویج همجنس‌گرایی و کاهش ازدواج و افزایش سقط جنین و جنایات و مفسد بسیاری شد. این افول اجتماعی - اخلاقی موجب پدید آمدن موج سوم و رویکرد مجدد به نهاد خانواده در جریان فمینیستی شد که متعادل تر و متأثر از دیدگاه‌های پُست مدرن بود. این جریان معتقد به ارائه الگویی نسبی و با توجه به ویژگی‌های متفاوت جوامع مختلف بود. نقطه اشتراک هر سه جریان تأکید بر آزادی و تساوی حقوق اجتماعی زن و مرد بود.

با ظهور جریان‌ات فمینیستی، در واقع زن غربی از سلطه مردان در خانواده جست و به دام صاحبان کار و کارخانه‌های جامعه افتاد که علاوه بر نیروی کار ارزان به دنبال تأمین هوسرانی‌های خود هم بودند.

۴. نظر آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) در باره گفتمان غرب

آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) با بیانی بسیار ساده و روان گفتمان ظاهر فریب غرب در مورد زن، تحت عنوان آزادی زنان و تساوی آن‌ها با مردان، یعنی جریان فمینیسم را توضیح می‌دهند. ایشان می‌فرمایند: فمینیسم در حقیقت به بهانه آزادی و تساوی حقوق زن و مرد، در حقیقت به دنبال استفاده دو سوویه؛ کار مردانه و بهره‌کشی جنسی زنانه از زنان می‌باشد.

«گفتمان غربی در مورد زن اجزاء گوناگونی دارد، لکن دو جزء در آن برجسته است: یکی مردواره کردن زن، یعنی زن را متشبه به مرد قرار دادن، این یک بخش مهم از این گفتمان است؛ یک بخش دیگر هم زن را وسیله‌ی راحتی برای التذاذ جنسی مرد قرار دادن، حالا التذاذ چشمی یا مراحل بدتر و بعدتر از التذاذ چشمی.... این مسأله‌ی فمینیسم و این چیزهایی که امروز در دنیا رایج شده، همه در واقع فرآورده‌های آن گفتمان غربی است که در نهایت کار به اینجاها می‌رسد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۲/۲۱، ب، ص ۲).

بهره‌کشی از نیروی کار ارزان زنان در غرب و مردواره کردن آن‌ها در حقیقت بهانه‌ای برای استفاده از توان کاری ارزان زنان بوده‌است. این حقیقت برای زنان غربی کاملاً ملموس است، گرچه برای زنان جوامع اسلامی سرابی فریبنده بود که به راحتی با شعار آزادی و استقلال مالی و تساوی حقوق و... زنان عقیف مسلمان را به سمت بی‌حجابی و وادی‌های خطرناک آن سوق دادند.

«مردواره کردن زن؛ یعنی به دنبال این بودند که مشاغل گوناگونی که با ساخت جسمی و عصبی و فکری مرد سازگارتر است را بکشانند به سمت بانوان و زنان، و این را یک افتخار برای زن و یک امتیاز برای زن قرار بدهند. ما در مقابل این دچار انفعال شدیم، یعنی دور خوردیم؛ ما هم نادانسته، ناخواسته، این گفتمان را قبول کردیم.

مسئله‌ی حجاب یکی از مقدمات این کار است، مسئله‌ی پوشش و لباس همین‌جور، مسئله‌ی معاشرت زن و مرد و حدود معاشرت یکی از مقدمات این است که این بلای بزرگ که هم بلای برای زن است و هم بلای برای مرد است - و البته شامل تحقیر زن هم هست، بدون اینکه ملتفت بشوند - سد بشود» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۲/۲۱، ج، ص ۲ و ۴).

امروزه در دنیا به این فرهنگ بی‌ریشه دامن زده می‌شود، و خطر و سراب واهی آن، آنقدر زیاد است که اندیشمندان غربی احساس خطر کرده و مرتب هشدار می‌دهند. جامعه غربی در دریای متلاطمی از زندگی‌های متزلزل و فرزندان بی‌سرپرست و انواع بزه کاری مثل دزدی و جنایت و... که دام‌هایی برای صیادان می‌باشند، در دامنه سقوط دست و پا می‌زند.

«دامن زدن به مسئله‌ی شهوت - که متمرکز بود روی مسئله‌ی زن‌ها؛ و امروز می‌بینید که در دنیا بدتر از این‌ها دارد می‌شود، این مسئله‌ی همجنس‌بازی و همجنس‌گرایی و این ازدواج‌ها و خانواده‌های دو جنس مشابه و مانند این‌ها - این‌ها چیزهایی است که به زبان آسان می‌آید؛ این‌ها چاله‌های عظیم و عمیق و خطرناکی است پیش پای آن تمدن و کسانی که آن تمدن را دارند اداره می‌کنند و پیش می‌برند؛ لغزشگاه عجیبی است، پدر این‌ها را در خواهد آورد؛ حالا این نیمه‌ی راه است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۲/۲۱، د، ص ۵).

۵. رویکرد زن غربی در مواجهه با گفتمان اسلامی تحت تأثیر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) رویکرد به طور کلی یعنی نحوه واکنش یا رفتار فرد مقابل وضعیتی است که با آن مواجه می‌شود. هدف در این مقاله بررسی رویکرد برخی زنان غربی به گفتمان اسلامی تحت تأثیر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای و علل آن می‌باشد. از جمله علل این رویکرد عبارت است از:

۱-۵. زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی

آنچه که در گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) در کتاب «دغدغه‌های فرهنگی» بعنوان فرهنگ بیان می‌شود به راحتی علت رویکرد امروز زنان غربی در مواجهه با گفتمان اسلام را معلوم می‌سازد.

«بخش عمده فرهنگ، همان عقاید و اخلاقیات یک فرد یا یک جامعه است.... فرهنگ یعنی ذهنیت‌های حاکم بر وجود انسان که رفتارهای او را به سمتی هدایت می‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰، ص ۲۳).

با توجه به ذهنیت تاریخی زن غربی قبل و بعد از رنسانس و انقلاب فمینیستی که قبلاً ذکر شد، و جو رایج عصر حاضر در جوامع غربی و تنوع فرهنگی و مذهبی زیاد، به نظر می‌رسد رویکرد زنان غربی نسبت به زنان جوامع دیگر، از انعطاف بیشتری برخوردار است. و این یکی از علل مهم تأثیر فرهنگ اسلام و رویکرد آن‌ها به دین اسلام شده است.

آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) در کتاب «غرب و جهان متجدد» چشم انداز فرهنگی غرب را (علی رغم خصوصیات خوب غیر قابل کتمان در فرهنگ آن‌ها) تحت تأثیر عواملی چون احساس پوچی و ناامنی، ارزش شدن منکرات، جدایی زن از خانواده و پایمال شدن انسانیت، رشد دین و معنویت در جهان، می‌داند و می‌فرماید:

«انگیزه‌ی دینی، توجه به دین، توجه به معنویت، به خصوص توجه به آن بخش مشترک و خالص دین یعنی آن جنبه‌ی معنوی و دلدادگی به معنویت دنیا را پر کرده‌است و روز به روز هم بیشتر می‌شود» (خامنه‌ای، بی‌تا، الف، صص ۱۳۱-۱۳۴).

۲-۵. خصوصیات خوب فرهنگ غربی: برخی خصوصیات خوب فرهنگ غربی یکی از عوامل رویکرد غربیان خصوصاً زنان غربی به اسلام و دین اسلام می‌باشد. از جمله این خصوصیات که آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) در کتاب «غرب و جهان متجدد» به آن اشاره می‌کنند «می‌توان به خطر پذیری و ابتکار، سخت کوشی و پشت کار خصوصاً در تحصیل علم،

که در کاشفان و مخترعان می‌توان به وضوح دید چگونه خواب را بر خود حرام کردند تا به هدف رسیدند، همچنین نظم، وقت شناسی و حس احترام اشاره کرد» (خامنه‌ای، بی تا، ب، ص ۳۱ و ۳۲).

۳-۵. **سطح تحصیلات و آگاهی:** زنانی که اطلاعات بیشتری در مورد اسلام و فرهنگ اسلامی دارند، در مقایسه فرهنگ متزلزل غرب با فرهنگ اسلام، مطمئناً رویکرد متفاوتی نسبت به زنانی دارند که کمتر با این موضوعات آشنا هستند. با توجه به افزایش سطح تحصیلات در میان زنان و گسترش فضای مجازی و ارتباطات بین‌المللی، برخی از زنان غربی، در مواجهه با منابع غنی اسلام جذب اسلام شده و این گفتمان را بر همه جاذبه‌های متزلزل غربی ترجیح می‌دهند.

۴-۵. **تجربیات شخصی:** تجربه‌های شخصی زنان غربی در مواجهه با جوامع اسلامی و مسلمانان به وسیله مسافرت به کشورهای اسلامی و یا از طریق رسانه‌ها، و یا مطالعات فردی می‌تواند شکل‌دهنده رویکرد آن‌ها باشد. که برای تقریب ذهن در این جا چند نمونه از تجربیات شخصی ذکر می‌شود:

* دلایل زن تازه مسلمان آمریکایی: «... اولین چیزی که مرا متعجب کرد، این بود که مسلمانان حضرت مسیح را دوست دارند و به او اعتقاد دارند. فهمیدم اسلام یعنی آرامش پیدا کردن و اعتقاد به یگانگی خداوند و اطاعت از دستورات او..... مسلمان همه چیز را برای خدا می‌داند. این می‌تواند انسان را تشویق کند تا نسبت به خود، خانواده، جامعه و تمام جهان احساس مسئولیت کند. اسلام می‌گوید تمام کودکان، پاک و بدون گناه متولد می‌شوند (برعکس مسیحیت).... اسلام به زن هیچ گونه ظلمی نمی‌کند. قرن‌ها قبل، زنان مسلمان حقوقی داشتند که زنان غربی، تازه بعضی از آن‌ها را به دست آورده‌اند. این‌ها دلایل من برای مسلمان شدن است» (rahyaftaha.ir . ۹۸۲۰).

«مریم فرانسوا» بازیگر زن انگلیسی که به دین اسلام مشرف شده است. فرانسوا، حادثه ۱۱ سپتامبر را از عواملی می‌داند که موجب شد وی تغییر عقیده دهد. زیرا پس از این حادثه، موجی گسترده از تبلیغات منفی در مورد اسلام، در غرب به راه افتاد. او می‌گوید: این مسئله، موجب کنجکاوی بیشتر من درباره اسلام شد...»

* خانم «جکلین هارپر» دختر ۲۵ ساله آمریکایی، پیش از گرایش به دین اسلام، از اعضای کلیسای لوتران بوده است. هارپر با پذیرفتن اسلام، این احساس را دارد که در بهترین مسیر زندگی گام نهاده است.

* «دیه گوردرد» جوان تازه مسلمان آمریکایی در رشته هنرهای آزاد دانشگاه سونی نیویورک... از کسانی است که بعد از واقعه ۱۱ سپتامبر، مسلمان و نام «علی اکبر» را انتخاب کرده است. او درباره مسلمان شدن خود می‌گوید: اندیشه‌های غربی با روحیات و افکار من سازگاری نداشت و مرا اقناع نمی‌کرد. در نتیجه در درونم همواره با این افکار در ستیز بودم و به دنبال یک نظام فکری قابل قبول می‌گشتم (rahyaftaha.ir، ۱۷۳۰۱).

۵-۵. **مواضع فمینیستی و لیبرال:** برخی از زنان غربی، به خصوص آن‌هایی که در چارچوب فکری فمینیستی یا لیبرال قرار دارند، ممکن است با دیدگاه انتقادی به برخی از جنبه‌های گفتمان اسلامی که به نظرشان محدودکننده حقوق زن است، نگاه کنند. اما مواجهه با نظریات روشنگرانه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در زمینه حقوق و آزادی زنان، در تغییر اندیشه آنها تأثیر بسزایی دارد. ایشان در کتاب «آزادی» ریشه‌ی آزادی در فرهنگ اسلامی را تکلیف‌الهی و جهان‌بینی توحیدی می‌دانند که ناظر به همه مسائل اجتماعی و فردی می‌باشد. اما ریشه آزادی در غرب خواست و تمایلات انسان است و حد و مرز آزادی را قانون مشخص می‌کند که فقط ناظر به مسائل اجتماعی می‌باشد.

«در غرب.. وقتی که منافع مادی به خطر بیفتند آزادی را محدود می‌کنند... انسان‌ها حق دارند یاد بگیرند؛ اما همین «آزادی» در دانشگاه‌های بزرگ دنیای غربی محدود می‌شود! دانش و فناوری والا قابل انتقال نیست! انتقال فناوری به کشورهای معینی ممنوع است! چرا؟ چون اگر این دانش و این علم انتقال داده شد از انحصار این قدرت خارج شده است و این قدرت مادی و این سلطه به حال خود باقی نخواهد ماند، آزادی مرز پیدا می‌کند...» (خامنه‌ای، بی‌تا، ص ۱۴ و ۱۵).

۵-۶. **علاقه به معنویت و جنبه‌های عرفانی اسلام:** بخشی از جوامع غربی خصوصاً تعدادی از زنان غربی جذب جنبه‌های معنوی، عرفانی، یا فلسفی اسلام می‌شوند و با رویکردی مثبت و کنجکاوانه آن را گفتمان مترقی می‌شناسند.

۵-۷. **تأثیر رسانه و سیاست:** در گذشته نه چندان دور؛ تصویرسازی وارونه رسانه‌های معاند از اسلام و مسائل مربوط به زنان مسلمان و همچنین سیاست‌های سوء برخی از دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی، و کتمان حقایق بر جامعه بین‌الملل حاکم بوده که پیشرفت تکنولوژی و ارتباطات بین‌المللی توسط رسانه‌های مختلف، موجب دسترسی جامعه جهانی به منابع اصیل گفتمان دینی در اسلام و اندیشه‌ی اندیشمندان مسلمان و کنار رفتن پرده‌های جهل و تزویر بدخواهان شده و خورشید اسلام را به نمایش گذارده است. این تحول جهانی عامل اساسی مؤثر

در رویکرد زنان غربی به گفتمان اسلامی، در مواجهه با نظریات اندیشمندانی نظیر آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) می‌باشد.

به طور کلی، رویکردهای زنان غربی به گفتمان اسلامی را می‌توان به دسته‌های زیر تقسیم کرد:

الف) رویکرد انتقادی و بدبینانه: این گروه ممکن است گفتمان اسلامی را با نگاهی منفی و از دریچه کلیشه‌های رایج (مانند حجاب اجباری، محدودیت‌های اجتماعی، مردسالاری و...) بررسی کنند و آن را در تضاد با ارزش‌های غربی (مانند آزادی فردی، برابری جنسیتی) بدانند. این رویکرد گاهی با عدم شناخت کافی از فرهنگ دینی و جهان اسلام همراه است.

ب) رویکرد کنجکاوانه و پژوهشی: این گروه علاقه‌مند به درک عمیق‌تر اسلام و جایگاه زن در آن هستند. آن‌ها ممکن است به مطالعه متون اسلامی، تحقیق در مورد تاریخ اسلام، و گفتگو با مسلمانان پردازند تا تصویری جامع‌تر و دقیق‌تر به دست آورند. این رویکرد اغلب با هدف درک متقابل و یافتن نقاط اشتراک همراه است.

ج) رویکرد جذب و پذیرش: برخی زنان غربی تحت تأثیر جنبه‌های خاصی از اسلام، مانند معنویت، وحدت الهی، ساختار خانواده، یا مفاهیم اخلاقی، به اسلام گرایش پیدا کرده و حتی مسلمان می‌شوند. این رویکرد می‌تواند ناشی از جستجو در مذاهب مختلف درباره معنای زندگی، آرامش درونی، یا جهت یافتن هویت جدید باشد.

د) رویکرد میانه و تعاملی: برخی از زنان غربی در مواجهه با گفتمان اسلامی، رویکردی متعادل دارند. آن‌ها ممکن است جنبه‌هایی را بپذیرند و ستایش کنند و در عین حال نسبت به جنبه‌های دیگر نقد داشته باشند یا سؤالاتی مطرح کنند. این رویکرد معمولاً به دنبال یافتن راه‌هایی برای همزیستی مسالمت‌آمیز و درک متقابل است. مهم است که در نظر داشته باشیم «زن غربی» یک گروه همگن نیست و تجربه‌ها و دیدگاه‌های بسیار متفاوتی در میان آن‌ها وجود دارد.

به عقیده آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، جنبه‌هایی همانند استقبال برخی از زنان غربی از مفاهیم معنوی و اخلاقی اسلام مثل: «ارزش خانواده و نقش مادری»، و انتقاد آن‌ها از گفتمان لیبرال غربی قابل بررسی و توجه می‌باشد. در مقابل، به جنبه‌هایی که ممکن است مورد نقد یا مقاومت زنان غربی با رویکرد فمینیستی یا لیبرال قرار گیرد نیز باید پرداخته شود.

نتیجه‌گیری

از آنچه بیان شد نتیجه می‌گیریم مرکز ثقل در نزاع تمدنی اسلام و غرب در باره زنان، از دیدگاه بزرگانی نظیر آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) ضد ارزش بودن گفتمان غرب در باره زن می‌باشد. ایشان در این گفتمان، با روشی نو و فرامرزی، با به چالش کشیدن فرهنگ مبتذل غربی و تهاجم به این فرهنگ سست و ظالمانه در مورد زن و ارائه الگوی اسلامی سوای الگوی شرقی و غربی، به معرفی آزادی حقیقی از دیدگاه اسلام می‌پردازند.

نظریه الگوی سوم زن، یعنی زن آزاد محترم در جامعه و حریم خانواده، که بیانگر هویت حقیقی زن شامل تمامی ارزش‌های انسانی لازم برای یک زن آزاده در اسلام می‌باشد که آزادی او در چارچوب خانواده، عفاف، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و در عین حال برخورداری از حقوق برابر انسانی با مرد در عرصه‌های مناسب تعریف شده است.

تساوی از منظر اسلام هیچگاه به معنای حذف تفاوت‌های جنسیتی در تمام ابعاد که عواقب بسیار مخربی به جای می‌گذارد نیست. در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، در گفتمان اسلامی تفاوت‌های طبیعی زن و مرد پذیرفته شده و بر «عدالت» و «دادگری» در چارچوب این تفاوت‌ها تأکید می‌شود.

برخی پیامدهای منفی مدرنیته غربی (مانند فروپاشی خانواده، بحران هویت و کالا انگاشتن زن، نادیده گرفتن کرامت انسانی او و مصرف‌گرایی افراطی و...)، موجب گریز جامعه زنان از این فرهنگ منحط شده است. آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) با انتقاد و به چالش کشیدن این فرهنگ ظالمانه و با توجه دادن بر اهمیت نقش مادر و همسر و ضرورت استحکام خانواده و ارائه تعریف صحیح حقوق زن، موجب تأثیر در لایه‌های مختلف جوامع غربی خصوصاً متفکران غربی و خصوصاً اقشار مختلف زنان و بازاندیشی در ارزش‌های خود و توجه به مبانی فکری گفتمان اسلامی و گرایش بسیاری به دین مبین اسلام شده است. گرایش بالای زنان غربی به دین مبین اسلام، حجتی قاطع بر حقانیت دین اسلام است که نه تنها اسلام زنان را سرکوب نمی‌کند بلکه جایگاه امنی برای زنان در طول تاریخ می‌باشد.

پیروی از منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) و بررسی نحوه مبارزطلبی ایشان در مقابل گفتمان‌های غیراسلامی، توسط مبلغین دینی می‌تواند بستری بسیار سازنده و موفق برای گفتگوهای تمدنی آینده با نگاهی عالمانه و به دور از پیش‌داوری باشد. دنیای امروز دنیای رسانه می‌باشد و می‌توان از رسانه‌های مختلف در تبلیغ و معرفی دین اسلام به جهانیان و مقابله با

انحرافات و سوء تفهیم دیدگاه اسلام از زن استفاده کرد. تلفیق رسانه و شیوه‌های تبلیغی موفق قبلی مانند شیوه تبلیغی آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، و آشنایی و همکاری با شخصیت‌های مذهبی و علمی و فرهنگی مؤثر موفقیت را دو چندان می‌کند.

وجود فضای مدرن و گسترده برای تبلیغ اعم از شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های مختلف و تولید محتواهای مفید، موثق، متقن و سازنده و ایجاد فضای مناسب برای گفتگو و مشاوره آنلاین و یا حضوری، ساخت فیلم‌های داستانی و مستند و یا ساخت بازی‌های مختلف در راستای آشنایی با گفتمان دینی، از نقاط مثبت روش‌های جدید تبلیغی می‌باشد که می‌تواند مخاطبانی از همه طبقات و همه جوامع را در بر بگیرد. عدم آشنایی مبلغین با این ساحت‌های بسیار تأثیرگذار و عدم آشنایی با زبان‌های مختلف دنیا، موجب پایین آمدن میزان عملکرد و جذابیت تبلیغ می‌شود. پرداختن به این‌گونه پژوهش‌ها موجب شناخت نقاط قوت و ضعف و برطرف کردن آنها و بالا رفتن سرعت و دقت مبلغین شده و فواید بسیاری به دنبال دارد.

فهرست منابع

*قرآن کریم

۱. اکبری، مرتضی، رضایی، فریدون، (۱۳۹۴)، «واکاوی شاخصه های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری»، *دوفصلنامه الگوی پیشرفت اسلامی و ایرانی*، سال سوم، شماره پنجم، صص ۸۵-۱۰۹.
۲. آذر شب، محمدعلی، (۱۳۹۸)، *خون دلی که لعل شد*، مترجم: باتمان غلیچ، محمد حسین، چاپ اول، انتشارات انقلاب اسلامی، تهران.
۳. ییاده، میرچا، مترجم: جندقی، بهروز، (۱۳۸۴)، «بررسی مفهوم دکترین در دین پژوهی تطبیقی»، *پایگاه اطلاع رسانی حوزه، مجله انتظار (انتظار موعود)*، شماره ۱۶، ۱۵/۱۰/۱۴۰۰.
۴. بنیاد دائرة المعارف اسلامی، (بی تا)، برگرفته از مقاله «نهضت ترجمه»، *دانشنامه جهان اسلام*، شماره ۵۰۲۳.
۵. بهمنی، محمدرضا، (۱۳۹۳)، «تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت الله خامنه ای (چیستی و چرایی تکامل تمدنی جمهوری اسلامی ایران)»، *فصلنامه علمی پژوهشی فلسفه والاهیات، پورتال جامع علوم انسانی*، سال نوزدهم، شماره دوم، صص ۱۹۸-۲۳۷.
۶. تقی زاده داوری، محمود، (۱۳۸۹)، *گزارشی از آمار جمعیتی شیعیان کشورهای جهان بر اساس منابع اینترنتی و مکتوب*، مشاور طرح: عباسی، محمدجلال، بهشتی مهر، احمد و همکاران. چاپ: اول، بی جا: انتشارات شیعه شناسی.
۷. خامنه ای، سید علی، (۱۳۹۹)، *دغدغه های فرهنگی*، چاپ اول، قم: مؤسسه ایمان جهادی-صهبا.
۸. خامنه ای، سید علی، (۱۳۹۱/۱۲/۱۵)، *الگوی سوم زن*، دوره مطالعاتی و تبیینی، باهمکاری «جبهه بانوان انقلابی» و مجموعه «روایت امین» @jebhebanovan135
۹. خامنه ای، سید علی، (بی تا)، *غرب و جهان متجدد*، حسینی خامنه ای، سیدعلی، غیر قابل تکثیر، صرفاً برای مطالعه فراگیران دوره آموزشی.
۱۰. خامنه ای، سید علی، (بی تا)، *آزادی، طرح منظومه فکری رهبری*، غیر قابل تکثیر، صرفاً برای مطالعه فراگیران دوره آموزشی.

۱۱. دانشنامه آزاد فارسی، دیگشنری آپادیس، (بی تا)، <https://abadis.ir> > fatofa
۱۲. رحیمیان، محمد، و همکاران، (۱۳۹۷)، «بررسی مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری و نقش آن در تمدن سازی نوین اسلامی»، *دوفصلنامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*، دانشگاه شاهد، سومین همایش ملی تمدن نوین اسلامی، دوره ۱، شماره ۲، صص ۱-۲۴، شماره پیاپی ۷۴، تهران.
۱۳. سایت رهپافتگان (تازه مسلمان) وابسته به انجمن شهید آیتلی در پیام رسان ایتا، ۱۷۳۰۱ و ۹۸۲۰، https://eitaa.com/rahyafte_com
۱۴. قرطبی (یوسف بن عبدالله نمری)، ابن عبد البر، (۱۴۱۲ق)، *الاستیعاب فی معرفه الاصحاب*، محقق: البجاوی، علی محمد، چاپ اول، دارالجلیل، بیروت، ج ۲، صص ۴۶۱.
۱۵. مطهری، مرتضی، (۱۳۷۹/۴/۷)، *مسئله حجاب*، انتشارات صدرا.
۱۶. مطهری، مرتضی، (۱۴۰۲)، *نظام حقوق زن در اسلام*، انتشارات صدرا، تهران.
۱۷. نرمانی، حسن و همکاران، (۱۴۰۰/۲/۹)، «نقد تمدن غرب از منظر گفتمان انقلاب اسلامی با تأکید بر آراء حضرت آیت الله خامنه ای (مدظله العالی)»، *فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس*، دوره ۷، شماره ۱، شماره پیاپی (۲۵)، صص ۹-۲۸.
۱۸. نصیریان، رئوف، چیت فروش، سجاده، (۱۴۰۳)، «تنازع تمدنی غرب و اسلام؛ تأملی بر نقش گفتمان اسلامی در فرجام این تنازع»، *دوفصلنامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*، دوره ۷ شماره ۱ (پیاپی ۱۳)، صص ۱۹۷-۲۲۲.
۱۹. هاشملو، جعفر، (۱۴۰۰/۱۰/۱۸)، ساعت ۱۶:۴۶، «زن از منظراندیشمندان غربی»، *ویلاگ روانشناسی هاشملو*، <https://jafarhashemlou.blogfa.com> > post
۲۰. هاشمی اصل، سید یزدان، توانا، محمدعلی، (۱۴۰۲/۲/۲۷)، «مواجهه تمدن مسلمانان با غرب؛ روایتی از دگردیسی تعامل، تقابل و بازخوانی 1»، *فصلنامه علمی نظریه های اجتماعی متفکران مسلمان*، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۲ (۴) ۷۵-۸۹.